

УДК 340.15

I.M. СИТАР, канд. юрид. наук, доц., Національна академія внутрішніх справ

РЕЛІГІЙНИЙ АСПЕКТ АКУЛЬТУРАЦІЇ ПРАВА (ДО ПРОБЛЕМИ ДЕСЕКУЛЯРИЗАЦІЇ)

Ключові слова: релігійний аспект права, акультурація у праві, евтаназія, соматичні права, трансплантація, одностатеві шлюби, десекуляризація

Історичний розвиток суспільства щоразу вимагає переосмислення досягнень науки, аналізу останніх досягнень цивілізації. Здійснити це можливо лише в контексті релігійності. Відтак постає проблема секуляризації та де секуляризації, що відображається в акультураційних процесах.

Актуальність дослідження полягає в тому, що сучасний світ продукує ідеї, що змінюють правову основу суспільства, а тому повинні відповідати релігійній системі уявлень, підтримуваних тією чи іншою правовою системою і такій, що може бути запозичена в процесі акультурації.

Питання, що стосуються релігійного аспекту в контексті акультурації права, висвітлювалися у працях Й. Ратцингера, Г. Бальтзара, Г. Геффдінга, К. Барта, Е. Бутру, І. Бубера, М. Фуко, Л.А. Луць, О.Д. Тихомирова. Хоча поза увагою дослідників залишилися проблеми десекуляризації в контексті акультураційних процесів, що є метою статті.

Християнська релігія, віра прийняла в спадщину світоглядні уявлення з інших релігій, одночасно спрямувавши їх до Логосу, істинного розуму, де істиною вважається відкритість простору, в якому всі можуть стати єдиним цілим і ніхто не втрачає ні власної цінності, ні гідності. Така релігія здатна своєю глибокою сутністю забезпечити справжній синтез технічної раціональності і віри. Цей синтез здійснюється не безпосередньо шляхом втечі в ірраціональне, а через відк-

риття розуму для досягнення його справжньої висоти і широти [1].

У такому контексті сутністю і завданням богослов'я сьогодні є діалог між релігією та наукою, що концентрується навколо понять справедливості, миру і підтримує культурні основи етносів. Релігія повинна бути духовним порадиником, допомагати людині досягнути гармонії з самою собою і подолати відчуженість [2].

Сучасний процес секуляризації відображає співвідношення між мораллю і релігією [3]. Вчені можуть плідно взаємодіяти з релігією у питаннях моралі, а мораль, безперечно, може бути обґрунтована тільки Божественними початками [3, с.207].

Датський філософ Г. Геффдінг у праці «Філософія релігії» зазначає, що релігія є однією з форм людського життя, і правильну оцінку вона може отримати тоді, коли розглядається у зв'язку з іншими формами цього життя. Він вказує, що всі духовні сили повинні сприяти поглибленню і збагаченню життя Духа, і основна роль при цьому відводиться релігії [4]. Під терміном «філософія релігії» можна розуміти мислення, для якого релігія є джерелом і базисом творення, або мислення, об'єктом якого є релігія [4, с.1].

Сучасний дослідник і найбільш впливовий богослов ХХ ст. Карл Барт (1886–1968 рр.) з приводу розвитку суспільства у праці «Виправдання і право» зазначає, що держава в контексті світського розуміння повинна першопочатково базуватися і кінцево належати Ісусу Христу. Вона у своїх відносно самостійних субстанціях, за функцією і цільовою установкою повинна служити справі Ісуса Христа. Така держава зможе захищати право і, таким чином, гарантувати справжню свободу, щоб «провадити спокійне і тихе життя у побожності й гідності» [5, с.27–28].

У контексті десекуляризаційного підходу, запропонованого Юргеном Хабермасом і Йозефом Ратцингером, держава повинна тісно співпрацювати з церквою, релігійною общиною, де зовнішньою формою є держава, а орієнтиром її діяльності, сутністю духовності повинна бути релігія.

Французький дослідник Бутру Еміль у праці «Наука і релігія у сучасній філософії» намагається знайти шляхи вирішення конфлікту між наукою та релігією за допомогою протиставлення натуралістичного та ідеалістичного напрямку. На думку дослідника, закони науки, не будучи абсолютно строгими, залишають місце для випадковості, індивідуальної дії, творчого принципу [6].

Особливої уваги щодо акультураційних процесів заслуговує проблема десекуляризації.

Сучасний розвиток цивілізації характеризується новими викликами, що зумовлені всепроникною інформатизацією, проблемами генної інженерії, сучасної сім'ї, соматичних прав, наслідками втілення нових біотехнологій і т.д.

Західне сімейне законодавство зазвичай скорочує народжуваність, заохочує навіть розрив кровноспоріднених зв'язків. У Європі, зокрема у Франції, за статистикою від 40 до 60 розлучень на 100 шлюбів; спостерігається зростання числа холостяцьких господарств, кількості матерів і батьків-одинаків. У Північній Європі лише 50 % жінок, які можуть народжувати, перебувають у шлюбі; існує проблема позашлюбних дітей у Данії та Норвегії, Франції та Італії. Постає також проблема дітей із неповних сімей і прийомних дітей. Зростає кількість незареєстрованих та одностатевих шлюбів, узаконено альтернативні способи зачаття дітей («пробіркові діти»), розповсюджується нелегалізоване виношування дітей біологічною матір'ю [7, с.414–415].

Необов'язковою стала незайманість нареченої, що була обов'язковою умовою шлюбу, подружня вірність. Зазвичай сучасні молоді люди, які вступають у шлюб, укладають, на їхню думку, «пакт про взаємну свободу» за дотримання визначених правил допустимого. Формуються нові форми сімейних утворень, ідеться про вільні союзи двох чи декількох спільних людей, що спільно проживають, і про гомосексуальні (лесбійські) пари, що претендують на статус сім'ї.

У 2001 році Конституційний Суд Німеччини почав обговорення питання про конститу-

ційність введення реєстрації гомосексуальних шлюбів у деяких землях ФРН.

У Мексиці та Великобританії (а саме в Лондоні) гомосексуалісти можуть офіційно реєструвати свої відносини. Це є першим кроком на шляху до легалізації гомосексуальних шлюбів. З вересня 2001 Лондонський РАЦС (The London Partnerships Register) зобов'язаний приймати заяви від гомосексуальних пар, якщо хоча би один з членів є жителем Лондону.

На нашу думку, вищезазначені проблеми вимагають вирішення шляхом десекуляризації, повернення до онтології людини, до змісту буття людини у Всесвіті, до божественних начал. Вищенаведені процеси порушують антропологічні закони розвитку людини, її світоглядні основи, що призводить до руйнівних процесів.

Ще однією юридично-антропологічною проблемою, що потребує десекуляризації, є постмодерне бачення особистісних прав людини та їх меж. Це так звані персональні або соматичні (тілесні) права, які стосуються евтаназії, зміни статі, трансплантації органів, вживання наркотиків чи психотропних засобів, права на штучне репродукування, стерилізацію, аборти, на клонування і т.д. [7, с.425–426].

Визначення таких прав, на нашу думку, суперечить онтологічним основам людства та релігійному світогляду, природному стремлінню людини до трансцендентального. Особистісні права повинні охоплювати право на життя і гідність особистості, право на свободу й особисту недоторканність, свободу совісті, на безпечне існування і т.д. Це природні права людини, які відображають її духовний стан.

Ще однією складною проблемою сучасності є законодавче врегулювання дослідів з ембріоном. У ряді ліберальних країн (Франція, Німеччина, Норвегія) дослідження з ембріонами дозволені лише з певними застереженнями. В Німеччині вирощування людського ембріону поза організмом людини для інших цілей, ніж вагітність, не тільки заборонено, але і карається законом (позбавлення волі на три роки). У Швеції тканини, отримані від абортів плоду, можуть бути використані тільки для медичних цілей, але обов'язково

за згодою жінки, що носила плід. З проблемами статусу ембріону пов'язані дві інші проблеми – генна інженерія (розшифровка генів людини і маніпуляція з ними) і клонування людини [7].

Дискусії викликає й широке використання в медицині органів і тканин (трансплантатів), узятих із тіла живої людини чи трупа, і пересадка їх з лікувальною метою іншій людині. Поряд зі згодою живого донора на трансплантацію (відомі випадки пересадки здорових органів, наприклад, нирки, від донора його кровному родичу) існують проблеми примусового взяття органів чи тканин людини для трансплантації. Питання етики і права в даному випадку залишаються відкритими.

Трансплантація органів від самого початку викликала широкий суспільний резонанс і обговорення в засобах масової інформації, хоча на сьогоднішній момент суспільство все більше усвідомлює важливість цього методу спасіння людського життя і переходить від раціональної критики до вдумливого і серйозного філософсько-правового аналізу [8, с.74–75]. На нашу думку, дана проблема потребує серйозного філософсько-правового аналізу соціогуманітарного, етичного та морального аспектів даного явища й теологічного обґрунтування.

Сьогодні регулювання процедури отримання згоди на забір органів у живого донора, питання донорства *post mortem* залишаються актуальними. Вони нормативно закріплені в ряді країн: Німеччині, США, Великобританії, Франції, Бельгії, Швеції [9, с.75].

Окреслені проблеми слід вирішувати з залученням спеціалістів різних галузей знань і діячів духовенства, адже використання ембріонів чи трансплантації органів багато в чому суперечить релігійним та моральним нормам.

Ще однією морально-етичною проблемою сучасності є зміна статті людини – транссексуалізм. Дослідники соматичних чи персональних прав людини зазначають, що людина має право на зміну своєї зовнішності чи статі. В ряді європейських держав прийняті закони про зміну статі, зокрема в Німеччині (1980 р.), Франції (1987 р.), Нідерландах (1985 р.). Право

на статеву ідентичність визнано резолюціями Європейського Парламенту (12.09.1989 р.), Парламентської Асамблеї Ради Європи (29.09.1989 р.), у зв'язку з чим державам-членам ЄС рекомендовано прийняти відповідні законодавчі акти. В Італії в жовтні 2000 р. такий закон теж було прийнято. Транссексуалізмом визнається право адаптувати свою анатомію до статевої ідентичності, яку індивід відчуває і якою жива, а також коректування своєї статі [7].

На нашу думку, людина народжується унікальною, і будь-які зміни її зовнішності суперечать її природі.

Особливої уваги у сучасний період набуває проблема евтаназії (в перекладі з латинської – «блаженна смерть»), коли застосовуються обезболювальні засоби для полегшення процесу вмирання при невиліковних хворобах. Евтаназію застосовують і до новонароджених з явними фізичними вадами. Розрізняють пасивну евтаназію (догляд за хворим у вигляді паліативного лікування, що не призведе до виздоровлення) і активну евтаназію (безболісне умертвіння хворого за його згодою і згодою родичів [9].

Більш докладно форми евтаназії поділяють на: 1) «вбивство з милосердя». Воно має місце в тих випадках, коли лікар або інша особа, бачачи страждання іншої безнадійно хворої особи і не будучи в змозі їх усунути, вводить їй надмірну дозу медичного препарату, в результаті чого настає смерть; 2) «самогубство, асистоване лікарем», коли лікар допомагає невиліковно хворій людині припинити життя; 3) «власна активна евтаназія», що може мати місце без допомоги лікаря, коли пацієнт сам вмикає прилад, який сприяє йому в настанні легкої і безболісної смерті [10, с.15].

Евтаназію поділяють на насильницьку, коли вона здійснюється щодо особи проти її волі, й ненасильницьку, коли наявне прохання або згода особи на передчасне припинення життя.

На нашу думку, евтаназія порушує баланс між людиною і Всесвітом, вона не узгоджується з нормами канонічного права, згідно якими лише Бог вирішує питання про життя

чи смерть людини. Одна із заповідей Божих – «Не вбивай». Отже, штучне втручання людини у вирішення питання про смерть є гріхом, особливо коли людина (лікар) вбиває іншу людину. Людина є вбивцею в такому випадку. Евтаназія не сприймається суспільною мораллю більшістю цивілізованих країн.

Церква зазначає, що існує невидима релігійна, моральна, етична межа, перейти яку страшно. Священик Георгій Чистяков пише: «Біда нашої цивілізації полягає в тому, що в більшості випадків наші родичі і близькі, а потім і ми самі помираємо в лікарнях в ізоляції від реальності, від рідних і друзів. Істинний гуманізм, на його думку, в тому, щоб допомогти людині подолати біль і страждання, «пережити велике духовне зростання» в останні дні свого життя, подолати цю планку, якою, як йому здавалося, був обмежений. «Не дати людині пережити це – неприпустимо» [11].

Іспанський християнський філософ і антрополог Карлос Вільверде пише: «Людина страждає більше, ніж тварина, оскільки усвідомлює своє страждання. Вона страждає і знає, що страждає. Але з другого боку страждання посилює невід'ємне усвідомлення власного «Я»... Страждання має настільки особистісний характер, що переконує нас кожен день жити, усвідомлюючи свою відповідальність за власну унікальність. Насамкінець кожен залишається наодинці з Буттям, з Богом» [12, с.330]. К. Вільверде засуджує західне ставлення до смерті як порушення процесу насолодження життям. Він вказує: «Все, чого торкається капіталізм, дегуманізується і перетворюється в спосіб максимальної вигоди» [12, с.340–341].

Сучасний біоцентричний світогляд знайшов відображення в недавно сформованому напрямі етичної філософії – біоетиці. Термін «біоетика» був запропонований американським ученим В. Поттером в 1969 р. для виділення специфічних моральних проблем, що виникли у зв'язку із втіленням у медичинську практику нових біотехнологій. Можливо, цей напрям філософії з часом дасть відповіді на питання, що постали з розвитком нових технологій.

Таким чином, зазначимо, що особистісні (соматичні) чи персональні права сьогодні

надзвичайно видозмінені, тому позитивне право є, на нашу думку, малоефективним у вирішенні проблем, що постали, відтак їх слід вирішувати виключно в площині десекуляризації, повернення до божественних начал, до онтології людини.

Проблеми, пов'язані з легітимізацією одностатевих шлюбів, трансплантацією органів і тканин людини, евтаназією, клонуванням тощо, вимагають якнайшвидшої правової оцінки на державному рівні з огляду на моральні та релігійні принципи, покладені в основу онтологічно важливих прав народу. Процеси акультурації, що відбуваються внаслідок зближення культур, у правовому аспекті повинні відображати релігійні погляди більшості населення держави, яка інтегрується у правовий простір ЄС. Тому актуальними є критично-правові дослідження, що дадуть відповіді на питання, висвітлені в статті. Однак, як уже вказано вище, вирішення таких проблем вбачається лише шляхом десекуляризації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бальтазар Г. У. Принципы христианской этики ; пер. с нем. / Г. У. Бальтазар, Й. Ратцингер (Бенедикт XVI), Х. Шюрман. – М. : Библийско-Богословский институт св. апостола Андрея, 2007. – 83 с. – (Серия «Современное богословие»).
2. Ратцингер Й. (Бенедикт XVI) Сущность и задачи богословия. Попытка определения в диспуте современности / Й. Ратцингер ; пер. с нем. – М. : Библийско-Богословский институт св. апостола Андрея, 2007 – 144 с. – (Серия «Современное богословие»).
3. Завалько Г. А. Проблема соотношения морали и религии в истории философии / Г. А. Завалько. – М. : Ком Книга, 2006. – 216 с.
4. Геффдинг Гарольд. Философия религии ; пер. с нем. / Гарольд Геффдинг. – Изд. 3-е. – М. : Изд-во ЛКИ, 2007. – 408 с. – (Из наследия мировой философской мысли: этика).
5. Барт К. Оправдание и право: пер. с нем. / К. Барт. – М. : Библийско-Богословский институт св. апостола Андрея, 2006. – 150 с. – (Серия «Современное богословие»).

6. Бутру Э. Наука и религия в современной философии ; пер. с фр. / Эмиль Бутру ; предисл. В. А. Базарова. – Изд. 2-е. – М. : КРА-САНД, 2010. – 360 с. – (Из наследия мировой философской мысли: философия науки).

7. Ковлер А. И. Антропология права : учебник для вузов / А. И. Ковлер. – М. : НОРМА-ИНФРА-М, 2002. – 480 с.

8. Салагай О. О. Трансплантация органов и тканей человека в международно-правовом и сравнительно-правовом аспекте / О. О. Салагай // Журнал зарубежного законодательства и сравнительного правоведения. – 2011. –

Первый выпуск (№ 26) – С. 75–84.

9. Рейчеле Дж. Активная и пассивная эвтаназия / Дж. Рейчеле // Этическая мысль. Научно-публицистические чтения. – М., 1990.

10. Олейник О. Этические и правовые аспекты эвтаназии / О. Олейник // Юридическая практика. – 28.11.2001. – 360 с.

11. Чистяков Г. Умирание или эвтаназия? / Г. Чистяков // Русская мысль. – 03.12.1998.

12. Вильверде К. Страдание и смерть / К. Вильверде // Философская антропология : пер. с исп. – М., 2000. – 480 с.

Ситар І. М. Релігійний аспект акультурації права (до проблеми десекуляризації) / І. М. Ситар // Форум права. – 2014. – № 3. – С. 333–337 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_3_56.pdf

Розглядається досвід країн Європи щодо законодавчого врегулювання проблем, пов'язаних із розвитком науки, техніки, біотехнологій, а також шляхи вирішення проблем евтаназії, клонування, одностатевих шлюбів, трансплантації тощо, які відображають семантичні права людини. Зазначено, що основою вирішення окреслених проблем є релігійний підхід до оцінки й аналізу законодавства європейських країн, який дозволяє знайти вихід із ситуації шляхом десекуляризації. Сучасний процес розвитку суспільства повинен базуватися на співвідношенні науки і моралі, релігії. Підкреслено, що будь-яка запозичена норма повинна відповідати моральному стану суспільства, його релігійним засадам світобачення.

***

Ситар И.М. Религиозный аспект аккультурации права (к проблеме десекуляризации)

Рассматривается опыт стран Европы по законодательному урегулированию проблем, связанных с развитием науки, техники, биотехнологий, а также пути решения проблем эвтаназии, клонирования, однополых браков, трансплантации и т.д., отражающих семантические права человека. Отмечено, что основой решения определенных проблем является религиозный подход к оценке и анализу законодательства европейских стран, который позволяет найти выход из ситуации путем десекуляризация. Современный процесс развития общества должен базироваться на соотношении науки и морали, религии. Подчеркнуто, что любая заимствованная норма должна отвечать моральному состоянию общества, его религиозным основам миропонимания.

***

Sitar I.M. Religious Aspect of Acculturation Law (To Problem of the Deseekulyaryzatsiyi)

Consider the experience of the European legislative settlement of problems related to the development of science, technology, biotechnology, as well as solutions to the problems of euthanasia, cloning, gay marriage, transplantation, etc., that reflect semantic human rights. It is noted that the basis for solving these problems is a religious approach to the evaluation and analysis of European legislation, which allows you to find a way out by deseekulyaryzatsiyi. The current process of social development must be based on the relationship of science and morality and religion. It is emphasized that any borrowed rate should correspond to the moral state of society, his faith-based world view.